

ФУНКЦІЇ ПОЗИЧКОВОГО ПРОЦЕНТУ

***Анотація.** Розглянуто сутність позичкового відсотку як економічної категорії через розкриття та узагальнення функцій, що він виконує.*

Ключові слова: позичковий капітал, ціна кредиту, позичковий процент, норма процентну, функції проценту.

***Аннотация.** Рассмотрено суть ссудного процента как экономической категории через раскрытие и обобщение функций, которые он выполняет.*

Ключевые слова: ссудный капитал, цена кредита, ссудный процент, норма процента, функции процента.

***Annotation.** The essence of loan interest as an economic category because of the disclosure and summarize the functions it performs.*

Key words: loan capital, cost of credit, loan rate, the rate of interest, functions percent.

Постановка проблеми. За умов обмеженості інвестиційних ресурсів, особливої актуальності, набуває використання кредиту як джерела формування інвестиційного капіталу. За своєю суттю і широтою спектру охоплення процесу суспільного відтворення кредит є однією з найскладніших економічних категорій. Суть кредиту зводиться до його внутрішніх властивостей, виступаючи домінантою в змісті цієї економічної категорії.

Об'єктом кредиту є певна вартість, яка передається від кредитора до позичальника і характерною рисою якої є зворотність руху, пов'язана з поверненням позичальником кредиту рівноцінного еквівалента отриманих у позику ресурсів з приростом, що становить плату за їхнє користування. Відповідно питання визначення соціально-економічного змісту позичкового проценту через розкриття його функцій слід вважати актуальним.

За таких умов **завданнями роботи є** узагальнення наукових досліджень у сфері функцій позичкового проценту та визначення його ролі у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Виробничі відносини визначають соціально-економічну природу процента. В умовах ринкової економіки його сутність полягає в тому, що позичковий процент є платою за користування позичковим капіталом, його ціною. Джерелом проценту є прибуток, який створюється у процесі продуктивного використання позичкового капіталу. При цьому між кредитором і позичальником відносно величини процента, строків і методів його сплати виникають певні економічні відносини, тому процент є економічною категорією.

Кількісним визначенням позичкового процента є ставка, або норма, процента. Норма позичкового процента (процентна ставка) (r) — це відношення суми річного доходу, одержаного на позичковий капітал, до суми капіталу, наданого в позичку, помножене на 100.

Обґрунтування необхідності позичкового проценту базується на двох основних положеннях:

- з позиції кредитора позичковий процент є платою за відмову від споживання благ сьогодні, або за відмову від ліквідності;

- з позиції позичальника сплата позичкового процента має відбуватися, оскільки: по-перше, якщо позичальник є підприємець, то використовуючи позичковий капітал, він заробить прибуток, що має бути розподілений між кредитором та підприємцем, по-друге, якщо позичальником виступають домогосподарства, то за бажання споживати сьогодні, теж необхідно платити, по-третє, якщо позичальником є держава, то сплата позичкового проценту зумовлюється тим, що створення благ відбуватиметься як для сучасного так і для наступного покоління, яке буде платити за них у вигляді податків, частина яких, відповідно, буде направлятися на погашення боргу.

Сутність позичкового проценту як економічної категорії проявляється через функції, що він виконує.

Вовчак О.Д. [1, с. 70-72], Колодізєв О.М. [2], Мочерний С.В. [3, с. 260-261], Савлук М.І. [4, с. 380-385] виокремлюють три функції позичкового проценту: розподілу прибутку, збереження позичкового капіталу та стимулюючу.

Розподільча функція відсотку полягає у тому, що прибуток, отриманий позичальником шляхом використання позичкового капіталу, розподіляється на дві частини – позичковий процент і підприємницький дохід. Пропорція такого розподілу закріплюється кредитною угодою і визначається за допомогою процентної ставки, яка узгоджується сторонами. Причому сплата і розмір позичкового процента мають імперативний характер, тобто його сплати в обумовленому розмірі не можна уникнути. Отже, позичальнику належить лише та частина прибутку, яка залишиться після сплати процентів кредитору. Ця ж пропорція визначає насамперед середню норму прибутку і середню норму позичкового відсотку.

Функція збереження вартості позичкового капіталу впливає з самої форми руху позичкового капіталу, яка являє собою видачу (позику) грошей на певний час, і отримання їх назад з відсотком (додатковою вартістю). Особливо дія цієї функції проявляється в періоди високих темпів інфляції. Адже інфляція породжує процентний ризик – небезпеку втрат: у кредиторів – унаслідок зниження реальних процентних ставок за кредити відносно темпів інфляції, у боржників – при їх підвищенні. Процентний ризик банків виникає і в разі перевищення процентних ставок, що сплачуються ними за залучені кредитні ресурси, над ставками за наданими позиками. Тому під час інфляції процентна ставка за користування позиками, як правило, зростає. У такий спосіб кредитор перекладає ризик знецінення позичкового капіталу на позичальника, а через нього – на усе суспільство, адже сплачені підвищені проценти позичальник спробує відшкодувати за рахунок підвищення цін на свої товари.

Щоб запобігти втратам власного капіталу банки в період інфляції застосовують такі способи:

- запроваджують плаваючі процентні ставки за кредит, які змінюються з урахуванням темпів інфляції, або ж зі зміною центральним банком базової процентної ставки (ставки рефінансування);
- намагаються надавати не середньо- або довгострокові кредити, а переважно короткострокові;
- значно підвищують процентні ставки з урахуванням темпів інфляції;
- надають кредити не під проценти, а з умовою участі в прибутку від прокредитованого заходу тощо.

Стимулююча функція процента полягає в тому, що він спонукає позичальника ефективно використовувати, передусім, власний капітал, а також надані йому кредитором у тимчасове користування кошти: тримати на оптимальному рівні виробничі запаси, прискорювати процес виробництва і реалізації продукції, своєчасно розраховуватись зі своїми кредиторами. Оскільки процентна ставка, незважаючи на свою залежність від середньої норми прибутку, визначається самостійно і за всіх змін ринкової кон'юнктури ця ставка є величиною фіксованою, то процент стимулює позичальників – суб'єктів господарювання дотримуватися принципів комерційного чи господарського розрахунку. Ці принципи спрямовані на забезпечення ними прибуткової діяльності. Доходу має вистачити на сплату процентів і одержання власного прибутку, заради якого позичальник вступив у кредитні відносини. Фізичних осіб процент спонукає вести ощадливий спосіб життя, аби швидше погасити заборгованість перед кредитором за позикою і сплатити проценти за користування нею.

Романовський М.В. крім розподільчої функції та збереження позичкового відсотку виокремлює *регулюючу функцію*, що полягає у врівноваженні нормою позичкового проценту співвідношення попиту та пропозиції кредиту, встановленні раціонального поєднання власних і позикових коштів [5, с.350].

Дещо іншу думку щодо функцій позичкового відсотку висловлює Каменко О.Л. у монографії «Системне управління фінансів» [6, с.55]. Автор

розподіляє функції позичкового відсотку на первинні та вторинні. Первинні функції процентної ставки – це функція ціни кредиту та функція міри доходу кредитора.

Функція ціни кредиту. Процент постає як функціональна форма ціни. Ціна звичайних, ординарних товарів являє собою грошовий вираз в абсолютному значенні будь-якої валюти, тоді як кількісним виразом проценту є його ставка у вигляді відсотка.

Функція міри доходу. Процент постає як ціна боргу позичальника, яка показує, скільки грошових одиниць у будь-якій валюті він повинен сплатити за користування 100 грошовими одиницями позичкового капіталу.

Якщо процент виконує первинні функції, то ми маємо справу зі звичайним процентом, або номінальною процентною ставкою. Крім номінальної, існує також реальна, або позитивна процентна ставка, що пов'язана із вторинною функцією процента – функцією збереження капітальної вартості кредиту.

Функцію збереження вартості позичкового капіталу процент виникає в умовах інфляції, яка є невід'ємним супутником економіки взагалі, незалежно від суспільного способу виробництва та суспільних форм економічних відносин.

Козирєв В.М. [7, с.172] зазначає, що у своїй якісній і кількісній визначеності відсоток виступає як ціна капіталу, яка виконує найважливіші функції:

- визначає ступінь прибутковості позичкового капіталу,
- перерозподіляє частину доходів населення,
- регулює процеси руху капіталу на макроекономічному рівні,
- іноді виступає як форма страхування проти ризику знецінення грошей в умовах інфляції.

У свою чергу Лаврушин О.І [8, с.235] виокремлює наступні функції:

- 1) *врівноваження співвідношення попиту та пропозиції кредиту.*

Позичковий відсоток сприяє раціональному поєднанню власних і позикових

коштів. В умовах ринкового формування рівня позичкового відсотка залучення в оборот позикових коштів є вигідним тільки при покритті кредитом тимчасових і необхідних додаткових потреб. Будь-яке зайве використання кредиту знижує загальний рівень рентабельності вкладень.

2) *регулювання обсягу залучених банком депозитів*. Зростання потреб суб'єктів господарювання в кредитах повинно покриватись відповідним приростом банківських депозитів як джерел кредитування. Це веде до підвищення ставок депозитного відсотка до розміру, що врівноважує пропозицію депозитів і попит на них з боку банку.

3) *управління ліквідністю балансу*. Диференціація рівня позичкового відсотка за активними операціями в залежності від ліквідності вкладень призводить до відповідності попиту на ризиковий кредит з боку позичальників вимогам ліквідності балансу банків. Аналогічно простежується роль відсотка по депозитних операціях як стимулу залучення найбільш стійких коштів в оборот кредитної установи.

Також певні дослідники виокремлюють *інвестиційну функцію відсотку* [9]. Зазначається, що позичковому відсотку притаманні три функції, що найбільш повно розкривають його специфічну сутність: розподільчо-стимулююча; збереження вартості позичкового капіталу; інвестиційна.

Розподільча, стимулююча функція та збереження вартості позичкового капіталу розглянуті раніше, тож зупинимось на інвестиційній функції.

Інвестиційна функція позичкового відсотка проявляється в тому, що він впливає на рівень обсягу інвестицій в країні. Зокрема, при низькому рівні позикового відсотка стає вигідним брати позики, вкладаючи їх в інвестиційні проекти, що неможливо при високому його рівні. Відповідно, інвестори починають широко використовувати позики банків для реалізації своїх інвестиційних проектів, в результаті чого обсяг інвестицій в країні зростає.

Дж. М. Кейнс розглядав позичковий відсоток як важливий механізм, що впливає на зміни обсягу інвестицій (а через них і на зростання зайнятості та суспільного багатства).

Доречно зазначити, що ця функціональна особливість позичкового відсотка знаходить своє відображення у обліковій політиці центрального банку, який, збільшуючи або зменшуючи величину позичкового відсотка по своїх позиках, що надаються комерційним банкам, впливає на відповідну зміну рівнів позичкового відсотка комерційних банків і, відповідно, на інвестиційний клімат в країні. Облікова політика та її види (рестрикційна та експансійна) знайшли своє широке застосування в регулюванні обсягу інвестицій, а, отже, і економіки за допомогою, саме, позичкового відсотка як одного з інструментів грошово-кредитного регулювання.

Тобто, позичковий відсоток використовується центральним банком країни як інструмент грошово-кредитного регулювання економіки. Зокрема, якщо позичковий відсоток зростає, то інвестиції скорочуються і, навпаки, при зниженні позичкового відсотка зростають інвестиції, в результаті чого починає зростати й обсяг виробництва. Використання позичкового відсотку як інструменту грошово-кредитного регулювання економіки і, в першу чергу, інвестицій, можливо саме завдяки його інвестиційній функції. Разом з тим слід мати на увазі, що саме грошово-кредитна політика визначає рівень позичкового відсотка, а не навпаки.

Рівню позичкового відсотку Дж. М. Кейнс приділяв велику увагу в своїй праці «Загальна теорія зайнятості, відсотку і грошей», вбачаючи в ньому один з інструментів передавального механізму від грошової маси (через зростання інвестицій) до повної зайнятості і, отже, до зростання національного доходу. Зокрема, Дж. М. Кейнс зазначав: «... великий розмір інвестицій заохочується низькою нормою відсотка. Звідси випливає, що нам вигідно знижувати норму відсотка до такого її відношення до величини граничної ефективності капіталу, при якому буде забезпечена повна зайнятість.» [10, с.342].

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що розумне використання позичкового відсотка сприяє не тільки зростанню інвестицій, повної зайнятості, але, відповідно, і зростанню національного багатства суспільства.

Юрій Корчагін, досліджуючи роль та функції позичкового відсотку зазначає, що:

1) високий позичковий відсоток служить ринковим інструментом лікування економіки від «перегріву» - зростання ВВП із занадто високими темпами, що приводять до різких диспропорцій у розвитку галузей і сфер економіки;

2) високий позичковий відсоток на відкритому ринку розвинених країн світу приваблює капітали в країну з країн з більш низькими рівнями позичкового відсотка. Відповідно до законів ринкової економіки капітали перетікають в країну з більшою нормою прибутку, яка визначається величиною позичкового відсотка;

3) низький позичковий відсоток означає дешеві кредити, дешеві гроші, що є проявом підвищеної пропозиції грошей на ринку кредитів;

4) низький позичковий відсоток робить кредити доступними економічним агентам і сприяє при низькій інфляції економічному зростанню. Населення, одержуючи дешеві кредити, робить додаткові покупки і підвищує попит на товари. Підприємці, купуючи дешеві кредити, збільшують виробництво товарів і задовольняють зростаючий попит на них. Сприяє зростанню ВВП і збільшення угод підприємців між собою з метою розширення виробництва [11].

Висновки. Підсумовуючи викладене зазначимо, що сукупність грошових коштів, що надаються в тимчасове користування за плату у вигляді відсотку, називається позичковим капіталом. Його специфіка проявляється в процесі руху від кредитора до позичальника та у зворотному напрямку. Позичковий капітал, що знаходиться у власності кредитора, представляє специфічний товар, споживча вартість якого визначається його здатністю продуктивно використовуватись позичальником, забезпечуючи прибуток, частина якого іде на погашення відсотків, що нараховуються за використання кредиту. Відповідно позичковий процент є платою за користування позичковим капіталом, його ціною. Як і будь-яка економічна категорія, позичковий відсоток виконує функції, що відображають прояв специфічних сторін його сутності.

Більшість економістів виділяють наступні базові функції позичкового процента: розподілу прибутку, збереження позичкового капіталу та стимулюючу. Залежно від співвідношення ринкового попиту і пропозиції на позичковий капітал, прибуток, що отримується суб'єктами господарювання у результаті здійснення господарської діяльності в умовах використання позичкових джерел фінансування, розподіляється на підприємницький дохід (дохід виробника-позичальника) та процент (дохід кредитора). Стимулююча функція процента змушує позичальника раціонально використати надані йому кредитором у тимчасове користування кошти, щоб не тільки їх повернути, а й отримати додатковий дохід. Цього доходу має вистачити на сплату процентів і одержання власного прибутку, заради якого позичальник вступив у кредитні відносини. Функція збереження позичкового капіталу полягає у тому, що за допомогою процента кредитору забезпечується повернення від позичальника як мінімум вартості, рівноцінної тій, яка була надана в кредит. Особливо дія цієї функції проявляється в періоди високих темпів інфляції.

Не менш важливими функціями відсотку, на сьогодні, є інвестиційна, регулююча, функцію збереження рівноваги між попитом та пропозицією та функція впливу на економічні цикли розвитку економіки.

Функції процента визначають його роль у суспільстві. Насамперед процент сприяє більш ефективному використанню кредиту, зміцненню комерційного або господарського розрахунку. Процент сприяє й більш ефективному використанню суб'єктами господарювання своїх власних грошових коштів. Тримавши їх у банку на поточному чи депозитному рахунку, вони мають можливість отримати додаткові доходи.

У цілому посилення ролі позичкового відсотка в економіці і перетворення його на дієвий елемент економічного регулювання безпосередньо пов'язані зі станом економічної ситуації в країні і ходом реформ. Для сучасних економічних відносин характерно посилення ролі позичкового відсотка як результату прояву його регулюючої функції.

Список використаних джерел

1. Вовчак Ольга Дмитрівна Кредит і банківська справа: підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. - К. : Знання, 2008. - 565 с.
2. Колодізєв О. М. Гроші і кредит: підручник /О.М. Колодізєв, В.Ф.Колєсніченко – К.: Знання, 2010. – 615 с. / [Електронний ресурс] – Доступно з: http://pidruchniki.ws/15070412/finansi/teoretichni_zasadi_protsenta
3. Політична економія: навч. посіб./ Мочерний С.В., Мочерна Я.С. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – К.: Заннннн, 2007. – 685с.
4. Гроші та кредит: підручник / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко та інші.] за наук. ред.. М.І. Савлука Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ КНЕУ ім.. Вадима Гетьмана: - 6-те вид., переробл. і доповн.– К.: КНЕУ, 2011 - с 590.
5. Финансы, денежное обращение и кредит: учебник / ред. М.В. Романовський - М.: Юрайт, 2001. – с.543.
6. Каменко О.Л. Системне управління фінансів: монографія/ О.Л. Каменко. – Суми.: Довкілля, 2001. – 98с.
7. Основы современной экономики: ученик / Козырев В.М. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 432 с.
8. Деньги, кредит, банки: учебник / ред.. О.И Лаврушин - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: КНОРУС, 2005. - 560 с..
9. O-kreditah1.ru Библиотека кредитов / [Електронний ресурс] – Доступно з: <http://o-kreditah1.ru/knigi/299-priroda-sushhnost-i-funkcii-ssudnogo-procenta.html>
10. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Пер. с английского профессора Н.Н. Любимова – М.: Гелиос АРВ, 2011. – 352 с.
11. Юрий Корчагин ЦИРЭ: Центр исследований региональной экономики / [Електронний ресурс] – Доступно з: <http://www.lerc.ru/?part=articles&art=19&page=15>